

Cei mai frumoși ani din viață sunt anii ce vor veni. (Victor Hugo)

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

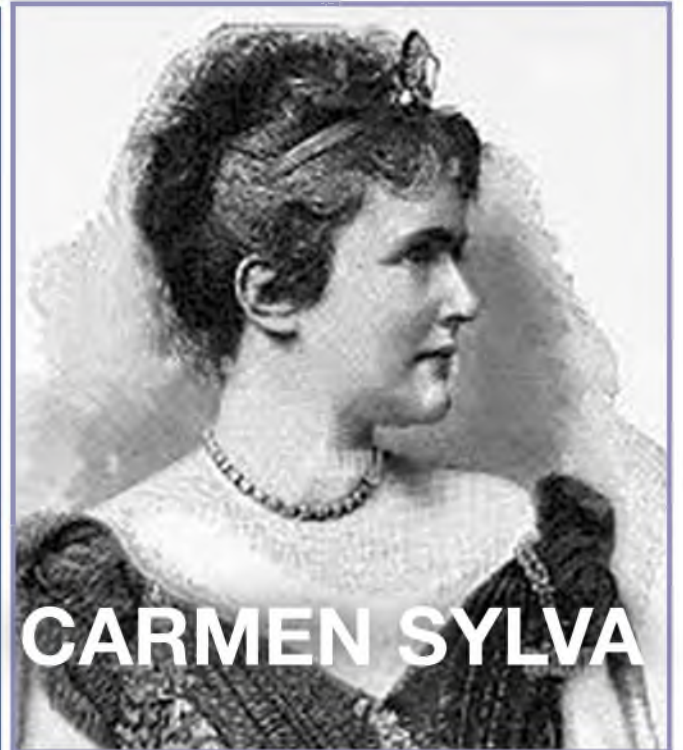
ANUL IV, NR.12

DECEMBRIE 2023

APARE LUNAR

pag. 2-3

CARMEN SYLVA

O REGINĂ CARE
FUMA

pag. 12

NICOLAE MALAXA

CEL MAI INFLUENT OM DE
AFACERI DIN ROMÂNIA
INTERBELICĂ

pag. 4-5

NICOLAE CARTOJAN

140 DE ANI
DE LA NAȘTERE

pag. 6-7

AFINITĂȚI
PSEUDO - ELECTIVE:
CIORAN ȘI HEGEL

pag. 8-9

DIN MANUSCRISELE
ȘI TIPĂRITURILE MĂNĂSTIRII
CERNICA

pag. 10-11

CRĂCIUNUL CA
SĂRBĂTOARE CREȘTINĂ

Crăciunul este o sărbătoare religioasă creștină, care marchează nașterea lui Iisus Hristos (pe 25 decembrie, conform calendarului gregorian), în anul 1. Înainte de acest moment, însă, sărbătoarea celebra nașterea lui Mithra, zeul luminii din mitologia persană.

Tot în jurul acestei zile, românii sărbătoreau și solstițiul de iarnă, un prilej pentru festivaluri și ritualuri ale oamenilor din Antichitate.

La începutul creștinismului, oamenii nu sărbătoreau Crăciunul, căci Paștele și jertfa lui Hristos din

jurul Învierii erau mult mai importante. Ulterior, în secolul al VI-lea, pentru a elimina atenția oferită zeului Mithra, Biserica Apuseană a decis ca 25 decembrie să fie ziua în care creștinii îl sărbătorească pe Hristos. Acest obicei a fost preluat ulterior și de Biserica Răsăriteană. Nașterea Domnului (sau Crăciunul) este o sărbătoare foarte apreciată de copii și de adulți. Este cunoscută și ca perioada cadourilor, a sosirii lui Moș Crăciun, a împodobirii bradului, a colindelor și a timpului petrecut în familie.

După înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei la 1683, imperiul lor își începe o lungă perioadă de declin, care s-a întins până la începutul secolului al XX-lea. În anii 1683-1699, sub ofensiva habsburgilor, otomanii sunt nevoiți să se retragă din teritoriile Ungariei și Transilvaniei, care intrau sub administrația învingătorilor. Se deschidea astfel *problema orientală*, adică intrarea Imperiului Otoman într-o criză politică iremediabilă, teritoriile sale fiind disputate de noile puteri europene care se ridicau în acea perioadă: Imperiul Habsburgic și Rusia. Războaiele împotriva otomanilor au continuat pe întreaga durată a secolului al XVIII-lea, toate încheiate cu înfrângerea acestora și cu pierderi teritoriale. Majoritatea războaielor antiotomane de după 1750 purtate de Rusia au avut loc pe teritoriul Moldovei și Țării Românești. La negocierile de pace care aveau loc între turci și ruși, reprezentanții Țărilor Române au fost deosebit de activi și au venit cu o serie de cereri privind statutul Principatelor Române. În anul 1769, Țara Românească și Moldova au intrat sub ocupație rusă, stăpânitorii considerând că acestea erau teritorii otomane. La tratativele de pace de la Focșani și București (1772, 1773) delegațiile de boieri munteni și moldoveni au cerut respectarea vechilor tratate încheiate de domnitori cu Poarta otomană, prin care aceasta garanta menținerea organizării interne a Țărilor Române. Se mai cerea intrarea celor două Principate sub protecția Austriei, Prusiei și Rusiei, fapt care înlătura posibilitatea intervenției abuzive a Rusiei. Prin Tratatul de Pace de la Kuciuk-Kainargi Poarta acorda scutirea de haraci pe timp de 2 ani, confirma vechile privilegii ale Țării Românești și Moldovei și înlătura monopolul asupra unor produse comerciale. Cu prilejul tratatelor de pace de la Șiștov din 1791, Divanul Țării Românești se adresează delegațiilor ruși și austrieci printr-un memoriu în care cereau: autonomia și neutralitatea țării, sub garanția Austriei și Rusiei, să se desființeze obligațiile către Poartă, cu excepția tributului, alegerea domnului dintre reprezentanții stărilor țării, libertatea comerțului cu vite, stabilirea graniței cu Imperiul Otoman și desființarea raialelor. Erau cereri corespunzătoare nevoilor țării, dar aveau în vedere și tendințele expansioniste ale Austriei și ale Rusiei. Garanția colectivă a acestora era solicitată tocmai pentru a se putea supraveghea reciproc și a nu permite amestecul uneia fără acordul celeilalte. După Pacea de la Kuciuk-Kainargi,

puterile europene introduc consulatele în Țările Române, prilej cu care forțele românești intră în contact cu acestea, expunându-și doleanțele. Spre exemplu, în 1796 Franța numește primul consul pentru ambele principate, în persoana lui Claude Émile Gaudin, secretarul ambasadei franceze de la Constantinopol, iar la începutul secolului al XIX-lea un consul general la București și un viceconsul la Iași. Într-un memoriu adresat lui Napoleon I în anul 1802, boierii moldoveni cereau autonomia țării și sprijin pentru înlăturarea

Principatelor, dar deschiderea oferită de noua situație diplomatică europeană crea condiții dintre cele mai favorabile înlăturării acestora. Pentru Principatele dunărene se înlătura protectoratul Rusiei, care constituia un obstacol evident în fața dezideratelor lor. Totodată, nici Înalta Poartă nu se mai putea manifesta atât de arbitrar în relațiile cu acestea. Pentru mișcarea unionistă autohtonă, garanția Puterilor europene modifica scena desfășurării acțiunilor ei. Astfel, în cursul anilor 1856 și 1857, revoluționarii exilați la 1848 au putut

prilejuit manifestarea coeziunii mișcării unioniste și au scos în evidență forța susținătorilor Unirii. În ziua de 19 octombrie, Mihail Kogălniceanu a propus să fie adoptate punctele cuprinse în programa mișcării unioniste, definind unirea ca „dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare... Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată”. Concretizând, Kogălniceanu a propus să fie votată o declarație prin care să se arate că Moldova era pentru autonomia țării, pentru „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România”, pentru neutralitatea Principatelor și pentru o putere legiuitoare „încredințată unei obștești adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației”. Țara Românească sau România nu s-a format efectiv în 1918, fiindcă o entitate politico-teritorială europeană cu numele de Țara Românească exista încă din Evul Mediu. Nici măcar România modernă nu există doar de atunci, ci din vremea domniei principelui Al. Ioan Cuza (1859-1866). România modernă s-a format pe parcursul unui secol (circa 1821-1918/1920), prin eliberarea de sub dominație străină și unirea celor trei mari provincii istorice („țări”) în care românii dețineau majoritatea numerică absolută. Cam în același timp s-au desfășurat și mișcările de emancipare și/sau de unificare ale altor popoare europene, precum italienii, germanii, polonezii, grecii, bulgarii, sârbii etc. Programul formării României moderne a fost elaborat și aprobat prin Revoluția de la 1848-1849 din cele trei mari țări (provincii) în care românii aveau majoritatea absolută a populației: Valahia, Moldova și Transilvania. Primele rezultate concrete ale acestui proces de coagulare a românilor într-un singur stat unitar modern se văd abia la 1859, când, conform hotărârii marilor puteri reunite în Conferința de la Paris (din 1858), urma să se creeze o uniune numită „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești”, cu doi domni, două guverne, două adunări, două capitale etc. Atunci, la 24 ianuarie 1859, la București Adunarea Electivă a Țării Românești l-a ales domn pe Alexandru Ioan Cuza, cel care, la 5 ianuarie 1859, fusese ales domn în cealaltă țară românească, în Moldova, la Iași. Astfel, prin alegerea aceleiași persoane drept principe al celor două țări, procesul de unificare a lor a intrat în etapa decisivă. La scurt timp, după o serie de măsuri de unificare deplină și după câteva radicale reforme democratice, țara și-a luat oficial numele de România, înscris și în noua Constituție din 1866. Domnia principelui (1866-1881) și apoi a regelui (1881-1914) Carol I de Hohenzollern a marcat noi etape în procesul de formare a României moderne: la 1877, a fost proclamată independența absolută a României în raport cu Imperiul Otoman, după

regimului fanariot. Mișcarea politică a românilor și presiunea Rusiei au determinat Înalta Poartă să adopte un hațiserif, în anul 1802, prin care se fixa la șapte ani durata domniilor, înainte de expirarea acestui termen domniul neputând fi maziliți decât cu acordul celor două puteri: Rusia și Imperiul Otoman. Se deschidea astfel perioada schimbărilor secolului al XIX-lea care au stat la baza formării statului român modern. Potrivit prevederilor Tratatului de la Paris din 1856, Principatele Române urmau să-și exprime voința privind organizarea lor viitoare în cadrul unor Adunări ad-hoc. Prevederile Tratatului de Pace de la Paris din 1856 nu aveau ca obiectiv realizarea imediată a unirii

să revină în țară și să participe la realizarea unirii în mod direct. Încă de la începutul anului 1857, din inițiativa Partidei Naționale, s-au constituit la Iași și București Comitete centrale ale Unirii. De asemenea, și în alte localități muntene și moldovene se înființează comitete ale Unirii cu scopul de a aduce la cunoștința tuturor locuitorilor programul unionist. În primăvara și vara anului 1857 au avut loc alegeri pentru *Adunările ad-hoc* care trebuiau să se pronunțe asupra doleanțelor moldovenilor și muntenilor privind viitoarea lor organizare. Adunările ad-hoc au reprezentat unul dintre momentele cele mai de seamă în procesul constituirii statului național român. Ele au

ZIUA MARI UNIRI

care a urmat războiul ruso-româno-turc; la 1878, prin pacea de la Berlin, nordul și centrul Dobrogei au fost scoase din Imperiul Otoman și atribuite României; la 1881, țara și-a luat numele de Regatul României. În urma unor asemenea evoluții, elita românilor din Basarabia, Bucovina (ambele părți ale Moldovei istorice) și, mai ales, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a intensificat lupta de emancipare națională și de unire a acestor provincii cu România. România a intrat în Primul Război Mondial cu scopul realizării statului național unitar.

Ungariei, alăturându-se Angliei, Franței, Rusiei și Italiei, după ce a primit din partea acestei grupări de state (Antanta) garanții scrise privind recunoașterea după victorie, ca părți componente ale României, a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Până la urmă însă, lucrurile s-au complicat mult, iar popoarele noastre au mai așteptat ca marile puteri să decidă soarta lor. Revoluția bolșevică din Rusia (începută în 1917) a favorizat destrămarea Imperiului Rus și desprinderea din acesta a țărilor și

Antanta a obligațiilor asumate față de România. Astfel, după unele succese ale României în Transilvania, ofensiva germană și austro-ungară dinspre nord și nord-vest, corelată cu cea turco-bulgară, dinspre sud și sud-est, au condus la ocuparea de către inamic a unei mari părți a României, inclusiv a capitalei, București (6 decembrie 1916). Casa Regală, guvernul, parlamentul și principalele instituții s-au retras la Iași, în Moldova, pregătind apărarea și ofensiva, cu ajutorul unei misiuni militare franceze, conduse de

Tratatele de pace din 1919-1920 au însă o caracteristică nemaîntâlnită anterior: au ținut seama, pentru prima oară în istorie, și de voința popoarelor, a națiunilor mici, punând capăt dominației prin forță a unor imperii multisekulare. Firește că democrația nu a fost totală, firește ce au trebuit apărute și promovate interesele învingătorilor protagoniști, firește că marii învinși au trebuit să fie pedepsiți exemplar, firește că unele națiuni nu au fost mulțumite cu soluțiile găsite și că Pacea din 1919-1920 incumbă germenii noului război care avea să

Decizia a fost însă foarte dificilă (fiind, de aceea, precedată de doi ani de neutralitate, între 1914 și 1916), deoarece o parte din teritoriile istorice românești se aflau sub dominația Rusiei (membră a Triplei Înțelegeri sau Antantei), iar altă parte (cea mai mare) sub stăpânirea Austro-Ungariei (membră a Triplei Alianțe sau Puterilor Centrale). Cu alte cuvinte, indiferent de tabăra aleasă și de rezultatul războiului, România nu putea, cel puțin la nivelul calculelor teoretice, să-și atingă integral idealul național. Circa jumătate dintre toți românii au participat însă la războiul mondial încă din 1914, sacrificându-se pentru cauze care nu erau ale lor, ci ale imperiilor din care făceau parte. În august 1916, România a declarat război Austro-

popoarelor cucerite de țări. Actul unirii provinciilor românești s-a realizat într-un cadru internațional favorabil. De altminteri, România nu a intrat în război în 1916, decât după ce a obținut garanții din partea Antantei că, în caz de victorie, Transilvania și Bucovina, undetrăiau aproape 4 milioane de români urmau să fie recunoscute ca părți integrante ale sale. Dar care țară a intrat în război cu scopuri altruiste, ca să asigure fericirea universală? Toate țările aveau interese proprii și au participat la conflagrație ca să-și împlinească scopurile naționale. Intrarea României în război, în 1916, nu s-a făcut sub cele mai favorabile auspicii, deopotrivă datorită slabei pregătiri a armatei române, dar și din pricina neîndeplinirii de către

generalul Henri Mathias Berthelot și a colaborării cu aliatul rus. În vara anului 1917, prin bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română a reușit să oprească ofensiva Puterilor Centrale și să apere ființa țării. Din păcate, defecțiunea Rusiei provocată de revoluția bolșevică din toamna anului 1917 a obligat România să încheie (martie-mai 1918) pace separată cu Germania, act denunțat în toamna anului 1918, înainte de terminarea războiului. Astfel, armistițiul de la 11 noiembrie 1918 (dintre Antanta și Germania), care marca înfrângerea Germaniei, a surprins România ca membră a Antantei. Iar Antanta a câștigat războiul și a reușit să impună regulile păcii, așa cum s-a întâmplat întotdeauna: victorioșii au dreptate.

vină, dar toate acestea erau chestiuni previzibile, întâmplate și altădată în istorie. Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia conține o singură decizie fundamentală, cuprinsă în articolul I: „Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre”. Restul articolelor sunt prevederi adiacente, care decurg din actul esențial al Unirii. Alexandru Popescu

NICOLAE MALAXA CEL MAI INFLUENT OM

Nicolae Malaxa (1884-1965) a fost unul dintre marii industriași ai României interbelice și a rămas cunoscut în istorie drept fondatorul Uzinelor Malaxa, denumite de comuniști după naționalizare „23 August”, apoi devenite „Faur”. Mama sa, Elena Ruxandra, era descendenta unei familii de mici boieri locali, aceea a spătarilor Bădărău. După tată, Nicolae Malaxa este de origine aromân din ramura epiroților, locuitori ai munților Pindului. Stră-străbunicul său, Mihalachi Malaxa a venit în Moldova în anul 1818. După anul 1885, începe procesul de modernizare și industrializare a României. Costache și Elena Ruxandra Malaxa, părinții viitorului industriaș, au fost receptivi la viitorul care bătea la ușă. Nu au ascultat de datina care rezervă tinerilor din clasele avute studii în domeniile umaniste, juridice sau economice. Dimpotrivă, fiul lor a fost îndreptat către științele exacte, către Politehnică. Mai mult, au dorit ca Nicolae să fie beneficiarul unui învățământ de o calitate cât mai bună, care să-i pună în valoare înclinațiile și să-i deschidă calea către performanță profesională și socială.

Nicolae Malaxa a rămas în istorie un personaj controversat. În parte a fost acuzat că și-a construit imperiul din afaceri cu statul și credite acordate de BNR, că a sprijinit financiar toate partidele politice, că a fost un simpatizant al legionarilor. Acuzele sunt nefondate din punctul de vedere al celor care au făcut cercetări minuțioase și au studiat activitatea industriașului.

Despre viața și omul Nicolae Malaxa, înainte să devină cel mai influent industriaș al României interbelice, nu se știe aproape nimic. Chiar multe din informațiile apărute și știute sunt contestate de lucrări recente și de dovezi nou descoperite. Marian Rotaru, autorul monografiei *Noblețea unei fabrici. Povestea Mândrei - 100 de ani de experiență* (2012), acordă o atenție deosebită industriașului Malaxa, acesta fiind fondatorul celei mai vechi fabrici de ulei din țară, încă funcțională: Mândra Bârlad. Corina Bucur, în lucrarea *Industriașul Malaxa*, a descris cariera de succes a industriașului și a omului de afaceri. Odrasla soților Malaxa nu urmează la Huși nici măcar școala primară. La Iași, opinează Corina Bucur, Nicolae urmează atât clasele primare cât și liceul, compus pe atunci din studiile gimnaziale, urmate de cele secundare. Importante sunt argumentele lui C. D. Zeletin (poet, eseist, traducător, profesor doctor, medic și biofizician român) care demonstrează că Nicolae Malaxa a urmat Liceul „Roșca Codreanu” din capitala Tutovei, promoția 1901. Se presupune, prin extensie, că

Nicolae Malaxa a urmat inclusiv școala primară în Bârlad, oraș în care tatăl său, Costache, a deținut o casă în apropiere de Liceul Codreanu, casă dăruită în urmă cu aproximativ 30 de ani. Pentru studiile superioare pleacă în Germania. Având în vedere organizarea învățământului românesc din epocă, probabil că perioada germană din viața viitorului industriaș începe în 1901 sau 1902. Urmează cursurile Facultății politehnice din Karlsruhe. Potrivit unor istorici, Malaxa ar fi urmat cursurile facultății în 1910-1912 „Este greu de crezut că Malaxa a <copilărit> până la 26 de ani. În plus, perioada prea scurtă a studiilor ridică semne de întrebare”. Una din primele afaceri a lui Malaxa a fost fabrica de ulei vegetal „Mândra” din Bârlad. Inițial, a făcut o presă de ulei în 1909 în Bârlad. Activitatea ulterioară a industriașului s-a axat pe mecanică, construcții de mașini, în general către industria grea. După episodul „Mândra”,

preciza cui a aparținut și nici sub ce firmă a aparținut. Există mărturia directă a lui Vasile Ivas (n.r. bunicul lui Marian Rotaru, autorul monografiei) care a dat asigurări că Nicolae Malaxa a deținut la Bârlad un atelier de prelucrări mecanice prin așchiere, axat în primul rând pe strungărie, o turnătorie și un atelier de reparații auto.

Ulterior s-au găsit documente care explică prezența atelierului de reparații auto la Bârlad, mai ales în acele vremuri când erau foarte puține mașini. În atelier se reparau mașinile Stațiunii de mecanizare agricolă Zorleni, prima de acest gen din Vechiul Regat și mașinile Regimentului de Transporturi Auto „Regina Maria”, primul regiment auto din Armata Română. În anul 1921 începe ascensiunea lui Malaxa pe plan național. Este punctul de unde pornesc biografiile industriașului. Perioada anterioară, cât a dezvoltat afacerea de la Bârlad, a fost omisă. Vasile Ivas, ucenicul lui Malaxa, a povestit

Uzina Malaxa a fost dată în funcțiune în 1927, iar în 1928 a fost finalizată prima locomotivă cu abur Malaxa. Uzina a fost dotată cu mașini unelte de fabricație germană, aceeași tehnică care și-a pus cuvântul și la fabrica de ulei „Mândra” Bârlad, unde există o pompă de fabricație Germană din 1910, care există și funcționează și la ora actuală. Malaxa a dovedit aceeași grijă pentru formare de personal calificat pe care a avut-o și la Bârlad prin școala de ucenicie. Politica de resurse umane a industriașului a făcut ca la Uzinele Faur să aibă în scurt timp 8.000 de angajați. Salariile erau printre cele mai bune din industria românească, dădea o masă gratuită muncitorilor, asigura asistență socială, echipamente de protecție individuale, facilități moderne precum vestiare și săli de duș. Fotografiile din 1940 prezintă muncitorii de la Uzinele Malaxa în salopete iar în spațiile de motaj purtau chiar halate albe. Se observă

toate celelalte realizări nu au nicio legătură cu ingineria chimică. Potrivit unor autori, Malaxa ar fi urmat un stagiul la stația CFR Iași în perioada 1917-1918, când acesta avea 33 de ani. Marian Rotaru aduce alte argumente în lucrarea sa: „Nu i-au trebuit 17 ani lui Malaxa ca să treacă de la atelierul de reparații la uzina producătoare. Au fost necesari exact șase ani, adică din 1921 până în 1927”. Malaxa ajunge în Bârlad ca inginer pe la 1909, fapt ce reiese din lucrările cercetătorilor bârlădeni care au realizat studii monografice ale orașului, precum și din analiza unor documente de arhivă. Despre venirea lui Malaxa la Bârlad și despre înființarea fabricii de ulei se găsesc informații în „Istoria Bârladului”, coordonată de Oltea Rășcanu-Gramaticu și în *Bârlad 2008, repere monografice*, realizată de Fundația „Dr. C. Teodorescu”. În aceste cărți se scrie despre înființarea la Bârlad în 1911 a unui atelier de „lucrări metalice”, fără a

nepotului său că a fost ucenic la atelierele Malaxa din Bârlad la scurtă vreme după ce tatăl său, lordache, a căzut la datorie în luptele de la Turtucaia din Primul Război Mondial.

„Malaxa, fiind un manager care dorea o dezvoltare durabilă, asigura calificarea personalului angajat. Ucenicii de la atelierele sale beneficiau de cazare în regim de internat și de masă asigurată la cantina întreprinderii. Tinerii aveau obligatoriu școala primară absolvită și urmau în paralel ucenicia, pe spatele patronului, cursurile la Gimnaziul Tehnic Bârlad”.

Alături de atelierele mecanice din Bârlad, Malaxa construiește fabrica de ulei „Mândra”. În industria uleiurilor vegetale exista concurență la Bacău și Galați, însă, în preajma Bârladului, unde se cultivau oleaginoasele cu rezultate foarte bune, nu exista așa ceva și a prevăzut că afacerea va fi un succes.

În imaginile de acum peste șapte decenii așezarea ergonomică a utilajelor, spații largi între ele pentru acces dar și pentru evitarea accidentelor de muncă.

Astfel s-a ajuns ca din atelierele de material rulant create în 1921 să se dezvolte concernul Malaxa care cuprindea din 1933 alături de Uzinele Faur, Fabrica de țevi fără sudură din oțel „Malaxa Tub”, aflată tot în București. Diversitatea producției au transformat marca „Malaxa” într-una din cele mai apreciate din lume. Uzina de țevi era cea mai modernă din Europa, dat fiind că a implementat în premieră continentală procedeul american de laminare Stiefel. Uzinele faur erau considerate a fi de nivel european. Acolo a fost fabricată în 1936 prima locomotivă Diesel românească. Locomotivele „Malaxa”, cele mai puternice din Europa, au deținut calificativul supremația mondială, obținând cele mai importante aprecieri la expozițiile de la Belgrad (1937) și de

DE AFACERI DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ

la Milano (1940). În 1945, la Uzinele din Reșița, a fost construit automobilul „Malaxa”, considerat a fi primul automobil românesc.

Malaxa a făcut investiții și în construcții. A colaborat cu arhitectul Horia Creangă, nepotul lui Ion Creangă, blocul Malaxa-Burileanu fiind considerat astăzi clădire de patrimoniu. A fost un susținător al învățământului prin contribuția la dezvoltarea unor școli și biblioteci, cât și un susținător al științei, literaturii, artei.

Nicolae Malaxa se pricepea la oameni. „Industriașul a prezis că George Emil Palade va lua Premiul Nobel pentru Medicină”, subliniază prof. doctor în istorie Elena Monu, președintele Academiei Bârlădene.

George Emil Palade, născut în 1912 la Iași, din familie de intelectuali (tata profesor, iar mama institutoare), urmează la Medicina la București iar în 1940 obține doctoratul. Tânărul medic o cunoaște pe Irina, fiica cea mare a industriașului Malaxa. Îi oferă fără rezerve mâna fiicei sale, realizând că Palade, care publicase deja o carte despre histopatologie, are datele unui om de succes. I-a oferit un generos sprijin financiar pentru specializări postuniversitare și cercetare.

La sfârșitul anilor 30, România ajunge să nu mai importe nicio locomotivă de fabricație străină, iar CFR achiziționa numai de la Uzinele Malaxa. Datorită acestor achiziții,

marea criză mondială nu a afectat concernul Malaxa, dimpotrivă, producția uzinelor a crescut. Relațiile industriașului au ajuns până la nivelul Tronului României, fiind un apropiat al regelui Carol al II-lea.

La 11 iunie 1948, concernul Malaxa este naționalizat, iar fostul proprietar este numit consultant economic de către Guvernul Petru Groza. În același an, Malaxa rămâne la Viena unde a ajuns cu ocazia unei delegații guvernamentale. Comuniștii se răzbună în felul lor și îl condamnă la moarte în contumacie (în lipsă). “Capul de acuzare l-a constituit faptul că în Uzinele Malaxa s-a fabricat armament utilizat în

războiul contra URSS. Războiul se terminase în 1945, țara era din 1944 sub ocupație sovietică, procesul așa-zisilor criminali de război avusese loc în 1946. La Uzinele Malaxa s-a fabricat muniție și s-au construit autoșenile militare și producția era legiferată prin planul național de apărare. Acuzația a venit abia în 1948 după fuga industriașului. Nu numai că legea penală nu se aplică retroactiv, pentru ceva care era legal la un moment dat și încriminat ulterior, mai ales că armamentul produs de Malaxa a înzestrat Armata Română”.

Florentina Cristian

NICOLAE CARTOJAN 140 DE ANI

Istoricul literar Nicolae Cartojan s-a născut la 4 decembrie 1883, în comuna Călugăreni-Uzunu, din județul Giurgiu.

A urmat cursul secundar în București, obținând o bursă la Liceul „Sf. Sava”. A absolvit apoi Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1906), unde i-a avut profesori, între alții, pe Titu Maiorescu și pe Nicolae Iorga (se arată în *Dicționarul general al literaturii române* apărut sub egida Academiei Române - Editura Univers Enciclopedic, București, 2004). După absolvire, Ioan Bianu l-a angajat la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române și, cu acest prilej, Nicolae Cartojan s-a îndreptat spre studiul literaturii române vechi și spre cercetarea manuscriselor.

A făcut ulterior o specializare la Universitatea din Berlin (1912-1914), iar mai târziu, în 1920, și-a susținut doctoratul cu teza *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții* (publicată în 1922).

După intrarea României în Primul Război Mondial (1916) a fost cadru didactic în București, la liceele „Matei Basarab” și „Gheorghe Lazăr”, ulterior la Seminarul Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu”, iar între anii 1923-1930, la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie. În 1921 trece examenul de docență și apoi este, pe rând, asistent și conferențiar (din 1923) la Catedra de istoria literaturii române, condusă de Ioan Bianu. În 1930 devine profesor titular al Catedrei de literatură română veche.

A debutat în 1907, în „Convorbiri literare”, cu un articol intitulat *Soarta unei reviste literare în 1844: Propășirea*. A continuat să publice în „Convorbiri literare”, „Neamul românesc literar”, „Drum drept”, „Revista istorică”, „Revista filologică”, „Arhiva românească”, „Analele Academiei Române”.

Opera științifică a lui N. Cartojan împrăștiează aproape întreaga istorie a literaturii române, mai exact, literatura secolului nostru a intrat în sfera cercetării sale în mod indirect, prin raportările făcute incidental la vechi teme și subiecte care reapar în operele scriitorilor moderni. În rest, toate perioadele sunt reprezentate, de la literatura veche a secolului al XVI-lea, până la figurile clasicilor din secolul trecut, printre care s-a bucurat de o favoare deosebită personalitatea lui M. Kogălniceanu (caruia intenționa să-i dedice o monografie, doar parțial realizată), și, în general, toată epoca de la 1848. N. Cartojan a rămas pe drept cuvânt cunoscut ca specialist în studiul cărților populare. Deși a fost precedat în acest domeniu de B. P. Hasdeu și de Moses Gaster, savanți cu un orizont foarte larg și cu o remarcabilă capacitate de sinteză, contribuția lui Cartojan la fixarea disciplinei și la afirmarea acesteia în cadrul general al cercetărilor de

literatură românească veche este hotărâtoare. Cunoașterea desăvârșită a textelor, în cea mai mare parte încă inedite, a situației din literaturile europene și mai ales din cele învecinate (căci el concepe acest studiu într-un cadru larg comparatist), o bună metodă filologică și spiritul sistematic atât de necesar în cazul unei cantități uriașe de material neclădit, i-au permis lui Cartojan să înregistreze, să descrie și să poată astfel analiza cvasitotalitatea temelor și situațiilor existențiale din cărțile populare. Contribuțiile sale sunt numeroase și

de cercetări să devină general. După Cartojan, literatura română veche include trei categorii principale de scrieri: religioase, istorice și populare scrise. Dacă textele religioase au o importanță culturală și lingvistică, dacă cele istorice sunt expresia devenirii conștiinței naționale a poporului și au, adesea, valori artistice și etice implicite, demne de a fi remarcate, cărțile populare „au alcătuit literatura de imaginație prin care s-au desfășurat în ceasurile de recreere sufletele dornice de ficțiuni ale cărturarilor din trecut și, prin ele,

reprezentarea lor în arta populară, în pictura naivă a icoanelor etc. Studiul cărților populare este deci abordat după vechiul criteriu tematic, urmărit însă dintr-o perspectivă mult mai vastă, a carei finalitate este sociologică, de stabilire a unei istorii complexe a mentalităților, scrierea respectivă fiind considerată drept un factor caracteristic pentru un mediu socio-cultural determinant, căci, „literatura poartă și ea, ca orice produs spiritual, pecetea epocii și a societății în care a luat naștere”. Ceea ce scapă însă acestei viziuni, avansată pentru vremea respectivă, este structura narativă a textului în sine, aspectul formal al scrierii, căci definiția noțiunii de „carte populară” este implicată într-un criteriu exterior, acela al circulației, și nu într-unul specific literar; dar studiul formal al narațiunilor de acest tip s-a dezvoltat abia după război. Bogăția faptelor și corectitudinea interpretărilor fac însă din lucrarea lui Cartojan o operă de referință nedepășită, deși i s-au adus de atunci încoace numeroase completări; ea a furnizat noi informații și clarificări, nu numai în câmpul literaturii noastre, ci chiar în ansamblul relațiilor literare medievale europene, unele probleme fiind tratate, înainte de apariția cărții, în studii de specialitate apărute în cele mai cunoscute reviste din străinătate, consacrand pe plan internațional nu numai reputația autorului, ci și pe aceea a cercetării românești. *Istoria literaturii române vechi* (I-III 1940-1945), lucrare documentată și echilibrată, care are la bază cursurile universitare, acordă o importanță preponderentă ambianței culturale a epocii și circumstanțelor istorice, urmărite în amănunt, oarecum în detrimentul literaturii propriu-zise și a evoluției sale în forme specifice. Prezentările sale au totuși capacitatea de a transmite sentimentul valorii și evocă, adesea foarte viu, talentul nativ al autorului câte unui text din care știe să selecteze citatul caracteristic, iar perspectiva istorică generală în care sunt așezați autorii, între precursori și afini, face posibilă înțelegerea mai adâncă a tipologiilor, a condițiilor specifice. De altfel, Cartojan a preferat întotdeauna subiectele aflate la confluența literaturii cu domeniile înrudite, ale folclorului, filologiei sau istoriei, cele mai bune studii ale sale aflându-se în acest perimetru. Alături de activitatea de cercetare, concretizată în numeroase opere importante, activitatea didactică a lui N. Cartojan a lăsat urme inestimabile; modest și generos, el a îndrumat și sprijinit din toate puterile pasiunea cercetării în rândurile studenților săi, publicați cu cele mai bune lucrări încă de pe băncile facultății în cele cinci volume de *Cercetări literare* pe care le-a inițiat și condus (1934-1943). Opera științifică a lui Cartojan împrăștiează aproape întreaga istorie a literaturii române, mai exact, doar literatura secolului nostru a intrat în sfera cercetării sale în mod indirect,

variate, mergând de la identificările de izvoare, semnalări și publicări de texte necunoscute, stabilirea temelor și a filiațiilor acestora, până la revelarea unui număr neașteptat de reminiscențe, motive și clișee literare trecute din cărțile populare în folclor, în artele plastice, în general în tradiția autohtonă, ceea ce a pus în valoare rolul însemnat jucat de aceste scrieri în configurația cunoscută a culturii române din secolele trecute, a dovedit importanța nebanuită încă a acestui domeniu în literatura veche (E. Turdeanu). El este primul specialist român care acorda atenția cuvenită studiului literaturii ca expresie a mentalității unei colectivități, ca indice reprezentativ al unor medii culturale, cu mult înainte ca interesul pentru acest gen

ale maselor populare”. Arătând preferințele celor mai largi pături de cititori pentru anumite tipuri de povestiri, pentru anumite teme, cu anumite semnificații morale, sociale, artistice, ele devin „prețioase documente culturale, prin mijlocul cărora putem patrunde și înțelege mentalitatea generațiilor dispărute”. Conceput în acest fel, studiul cărților populare, care „arunca o lumină așa de vie asupra vieții sufletești a poporului nostru”, este strâns legat de cel al folclorului, domeniile celor două discipline interferându-se și condiționându-se reciproc, însuși Cartojan, care a dedicat mai multe studii importante folclorului, a urmărit circulația temelor între cărțile populare și textele folclorice, precum și inovațiile autohtone,

DE LA NASTERE

prin raportările facute incidental la vechi teme și subiecte care reapar în operele scriitorilor moderni. În rest, toate perioadele sunt reprezentate, de la literatura veche a secolului al XVI-lea, până la figurile clasice din secolul trecut, printre care s-a bucurat de o favoare deosebită personalitatea lui M. Kogălniceanu (caruia intenționa să-i dedice o monografie); Cartoian a preferat întotdeauna subiectele aflate la confluența literaturii cu domeniile înrudite, ale folclorului, filologiei sau istoriei, cele mai bune studii ale sale aflându-se în acest perimetru. Nicolae Cartoian a participat la reuniuni științifice internaționale, a publicat în reviste prestigioase, meritele sale

științifice fiind recunoscute în țară și în străinătate. Astfel, în 1929 a fost ales membru al Academiei Americane de Studii Medievale Harvard, precum și membru corespondent al Academiei Române, apoi, în 1941, a devenit membru titular al Academiei Române. În 1934 a devenit membru în Comisia Internațională de Istorie Literară Modernă din Paris, iar în 1942 a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Padova. Nicolae Cartoian s-a stins din viață la 20 decembrie 1944, la București.

Ion Stanciu

SCRISORI INEDITE

DE LA

N. BALCESCU și I. GHICA

PUBLICATE ȘI ADNOTATE

DE

N. CARTOIAN

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „COOPERATIVA“ STRADA BELVEDERE, NO. 6.
1913

C. 4265.

V

Boiadgikeuy 15 Septembrie [1850]. 1)

Îți trimet memoirul lui Arsaki asupra proprietății. Partea, care mai lipsește, ți-o trimete-o prin poștia viitoare. Aici nu avem nimica nou. Deputații așteptați din partea boierilor, cu petiție împotriva lui Ahmed Efendi, n'au sosit încă aici.

Nu am timp să răspunz Bolintineanului la scrisoarea ce mi-a scris, pentru că am de scris mult pentru curierul de București. Spune-i, din parte-mi, că, pentru ceace privește articolele lui Eliad din jurnalul *La ligue des peuples* 2), sunt cu totul de părerea lui: nu trebuie făcut nimic. Impotriva părerii mele, acei dela Brusa au scris redacției o scrisoare, pe care nu am văzut o, dar aș dori mult, de se va putea, să nu se tipărească.

Frați-meo a făcut o copilărie și o să-i scriu de ce să nu te consulte, când a vrut să facă un asemenea pas. 3)

Al tău prieten
Ion Ghica

AFINITĂȚI PSEUDO ELECTIVE:

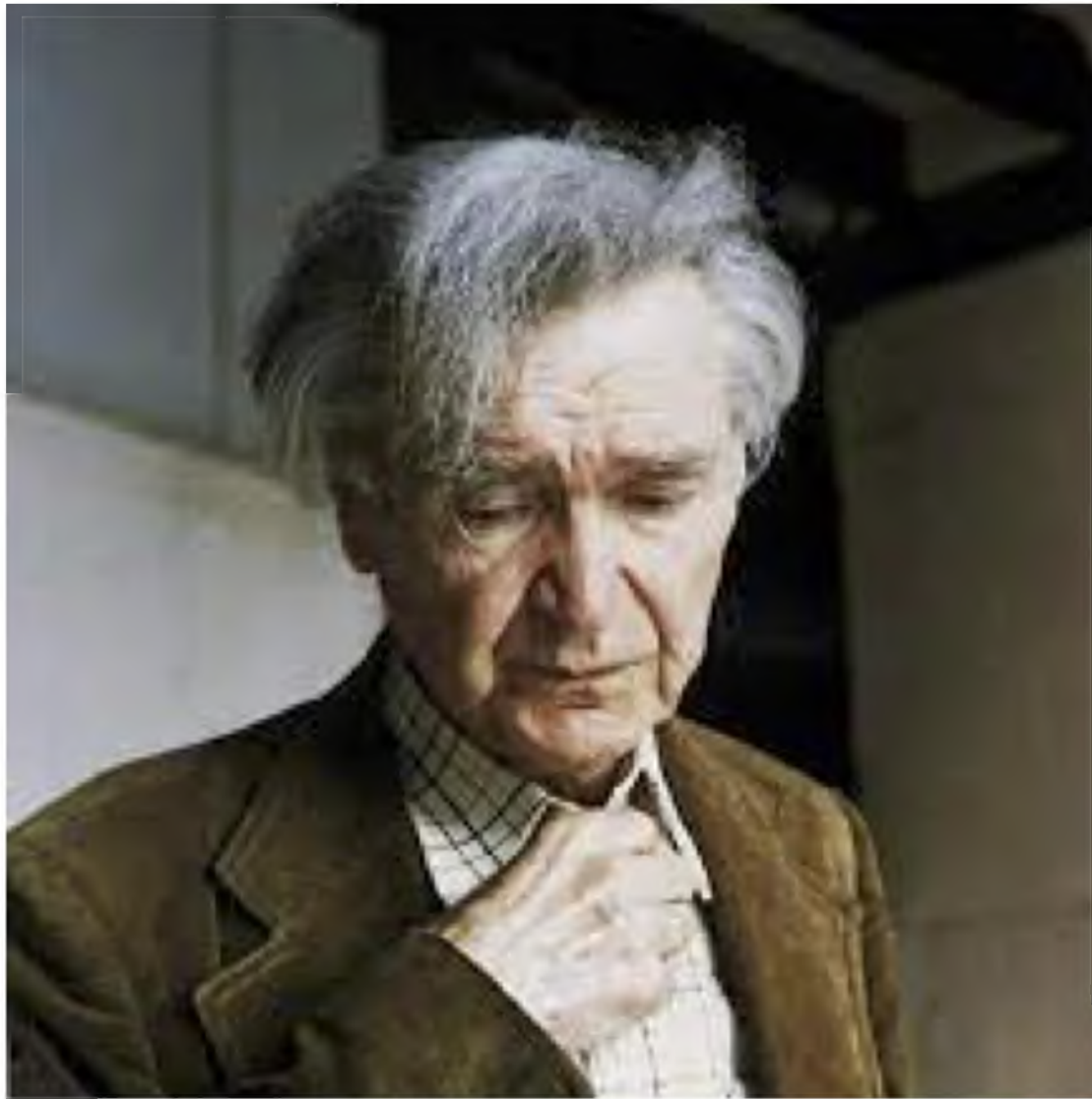
„Am citit toată filosofia proastă germană”, îi mărturisea tânărul Cioran prietenului său Constantin Noica, pe atunci amândoi studenți. Dar tot același Noica spune despre Cioran că „a citit în prima tinerețe toată filosofia proastă a comentatorilor (subl. n.) germani”. Aceasta ar însemna că, de fapt, Cioran s-a aplecat mai puțin decât am crede asupra izvoarelor filosofiei germane, sau cel puțin asupra celor ale idealismului filosofic german din veacul al XIX-lea. Desigur că, mai târziu, această lacună va fi umplută de către el, unul dintre „cei mai pătimiși cititori ai veacului”, cum se auto-caracteriza într-un interviu. Dar în cazul tânărului Cioran, Noica s-ar putea să aibă dreptate în privința culturii sale predominant exegetice, deși a fost, în mod curios, printre primii autori români care l-au tratat favorabil pe Hegel, de pildă.

Despre acest caz, al lui Hegel, vom încerca să vorbim aici, din perspectiva unui Cioran încă tânăr, spre a vedea dacă afirmația lui Noica se confirmă.

Nu vrem, prin această analiză, să criticăm temeinicia culturii filosofice a lui Cioran, sau să sugerăm că referințele sale la filosofii idealismului german în general, sau la Hegel în particular, ar fi nefondate sau preluate necritic de la exegeți. Este cert că, cel puțin în cazul lui Kant, fondatorul acestui curent filosofic, Cioran avea o foarte profundă înțelegere încă de la 20-21 de ani. Apoi, nici Constantin Noica, cel care ne-a sugerat această idee, nu-l dezmente cultural pe Cioran, de vreme ce recunoaște următoarele: „Tot ce am năzuit personal, de la prima carte și până astăzi, a fost într-un fel să am dreptate împotriva lui Emil Cioran, știind că el are dreptate” (Constantin Noica, *Gânduri despre Emil Cioran*, în „Almanahul literar”, 1985). Vom releva doar câteva aspecte din opera lui Cioran ce-l privesc strict pe Hegel și vom încerca, în câteva rânduri, să comentăm scurtele sale referințe. Prima incursiune a lui Cioran privitoare la Hegel se petrece într-un articol publicat cu prilejul centenarului morții sale din noiembrie 1931 și apărut în 1932. Acesta este, după știința noastră – și după cum reiese din ediția de Opere –, singurul articol de tinerețe al lui Cioran în care este tratat Hegel cu exclusivitate. Aici, tânărul de 20 de ani ne spune că „Hegel nu poate fi indiferent nimănui, dacă activitatea filosofică îi este esențială”.

Iar lui îi era esențială, cel puțin în acele vremuri. Având însă în minte vârsta sa fragedă, este greu de crezut că stăpâna foarte bine materialul filosofic hegelian. Este

drept că ar fi putut citi, după ediția Glockner prezentă încă de pe atunci în bibliotecile noastre, *Prelegerile de istoria filosofiei* sau, cel mult, *Fenomenologia spiritului*. Dar o privire de ansamblu asupra operei hegeliene, și în special a *Logicii*, care este oglinda *Fenomenologiei*, Cioran nu putea avea. Iar aici, la cei 20 de ani ai săi, Cioran comentează mai mult exegeți ai operei hegeliene decât pe Hegel însuși. De pildă, el amintește pe Othmar Spann încă dintru început, apoi pe Richard Kroner, pe Rothacker și alții, dar nu pe Hegel. De aceea și sfârșește Cioran la concluzia „irationalității organice a vieții”, ceea ce la Hegel nu se petrece. Sau dacă se petrece, este doar în treacăt, pentru că

raționalitatea hegeliană cuprinde în ea și irationalitatea, fapt la care Cioran nu ajunge. Și nu ajunge la multe altele, însă privește totuși cu admirație filosofia lui Hegel și pare, cel puțin în acest articol, că se regăsește în ea.

Nu la fel se va petrece un an mai târziu, în 1932, când, în articolul *Stil și escatologie*, Cioran spune: „la Hegel viziunea escatologică este parțial anulată de dialectică. Aceasta reprezintă un proces progresiv și infinit; dualizările sunt depășite numai pentru o sinteză provizorie. Dar chiar acest provizorat al sintezei elimină ideea de sfârșit, de încheiere definitivă, reducând toate formele la expresii particulare din infinitatea unui proces. Dialectica păcătuiește printr-o excesivă insistență în raportarea tuturor formelor de existență unele la altele, negând astfel specificitatea sferelor existenței. Metoda fenomenologică a depășit insuficiențele dialecticii,

arătând ce semnificație prezintă fiecare regiune existențială”. Aceste considerațiuni nu sunt tocmai fidele textului hegelian. În cazul *Fenomenologiei spiritului*, de pildă, nu există „sinteze provizorii” și nici măcar „provizorate” de orice tip. Fiecare etapă a conștiinței care se cunoaște pe sine tratează totuși concretul, iar trecerea de la o configurație spirituală la alta – de la conștiință la conștiința de sine, sau de la cea din urmă către rațiune etc. – nu este în nici un caz provizorie. Absolut toate etapele sunt necesare în procesul dialectic care, în final, sfârșește totuși undeva: la cunoașterea absolută. Și aici nu se întâmplă, cum spune Cioran, că se reduc „toate formele la expresii particulare din infinitatea unui

proces”, ci tocmai invers, particularul se ridică la general, adică noi ajungem să vedem formele – în sensul de idei platoniciene, să spunem – în lucruri, și astfel lucrurile se împlinesc în forme. Se petrece aici, cum spunea Noica în *Scrisori despre logica lui Hermes*, o holomerie simbolică. Cât despre fenomenologie, putem spune dintru început că și Hegel făcea tot fenomenologie – de aici și titlul primei sale cărți –, doar că într-un alt sens decât Husserl sau Heidegger. Și s-ar mai putea adăuga că fiecare „regiune existențială”, cum le numește Cioran, are o semnificație proprie și în filosofia hegeliană, atât în raport cu ea însăși, ca parte, cât și cu întregul. Iar în cazul *Fenomenologiei spiritului* se poate vedea și în concret această idee: nu sunt, de pildă, atâtea conștiințe rămase la treapta senzației ori a percepției? Nu este omul de știință – atunci ca și acum – tot la treapta intelectului?

Însă Hegel nu face ontologie regională, ci integrează opusul în devenire. De pildă, el spune: „Sinele își este real numai ca depășit. Sinele nu formează de aceea pentru el însuși unitatea conștiinței lui și a obiectului, ci acest obiect este negativul său. Prin sine, ca sufletul procesului, substanța va fi deci constituită în momentele ei așa încât un opus însufletește pe celălalt, încât fiecare opus dă prin înstrăinarea lui stabilitate celuilalt și primește tot astfel stabilitate de la celălalt”. Cert este că paragraful discutat nu pe Hegel îl dezmente, ci pe Cioran. Cel puțin în cazul „escatologiei”.

Tot în 1932, Cioran recenzează *Psychologie der Weltanschauungen*, cea mai importantă lucrare a filosofului german Karl Jaspers. El vede această lucrare a lui Jaspers – rămasă netradusă la noi până astăzi – ca o încercare teoretică de a încadra fenomenologia hegeliană în schemele și concepțiile psihologice contemporane. Filosofia contemporană, ne învață tânărul Cioran, „dominată de cercetări psihologice și sociologice, a părăsit izolarea în care filosofia profetică se menținea față de varietatea și diversitatea concepțiilor despre lume”. Potrivit acestor noi cercetări, și filosofia, după Cioran, ar trebui să cuprindă un soi de psihologism, însă unul îmbinat cu ontologia, iar acest nou rol crede el că-l îndeplinește Jaspers. Dar și Hegel, remarcă el, a avut un proiect similar: „o încercare de psihologie sistematică a concepțiilor despre lume a încercat Hegel în *Fenomenologia spiritului* lui. Numai că, Hegel obiectivează, el vrea să cunoască totul; Jaspers, dimpotrivă, subiectivează, întrucât vrea să cunoască numai omul și posibilitățile lui. Studiile istorice și psihologice duc la antropologie”. Acest ultim enunț reprezintă și punctul de vedere al lui Cioran asupra finalității filosofiei din acele vremuri: antropologia filosofică. Este tot o poziție hegeliană, într-un fel, dar nu una recunoscută. La fel cum este și cea a lui Jaspers. Chiar dacă Hegel și Jaspers nu au aceeași înțelegere a termenului de „psihologie” – cel din urmă fiind, mai degrabă, un adept al psihologiei herbartiene decât hegeliene –, Cioran vede în Hegel un vârf al idealismului german. Tânărul Cioran nu se sfiște să afirme: „Hegel a fost ultimul mare filosof. De la el încoace a început decadența, precum în filosofia antică de la Aristot”. Sau, într-un alt loc, el spune: „Cu Hegel, cu Wagner și cu Nietzsche s-au născut lumi noi. Fiecare dintre ei ar fi fost în drept să spună că lumea începe de la el. Suntem obișnuiți să considerăm în omenesc numai o sumă limitată de valori, un număr redus de posibilități, o formă determinată de existență”. În fine, tânărul Cioran îi admira lui Hegel chiar și filosofia sa politică: „Considerațiile lui Hegel despre stat îți dau fioruri cosmice. Ai vrea, citindu-le, să renunți pe veci la iluzia

CIORAN ȘI HEGEL

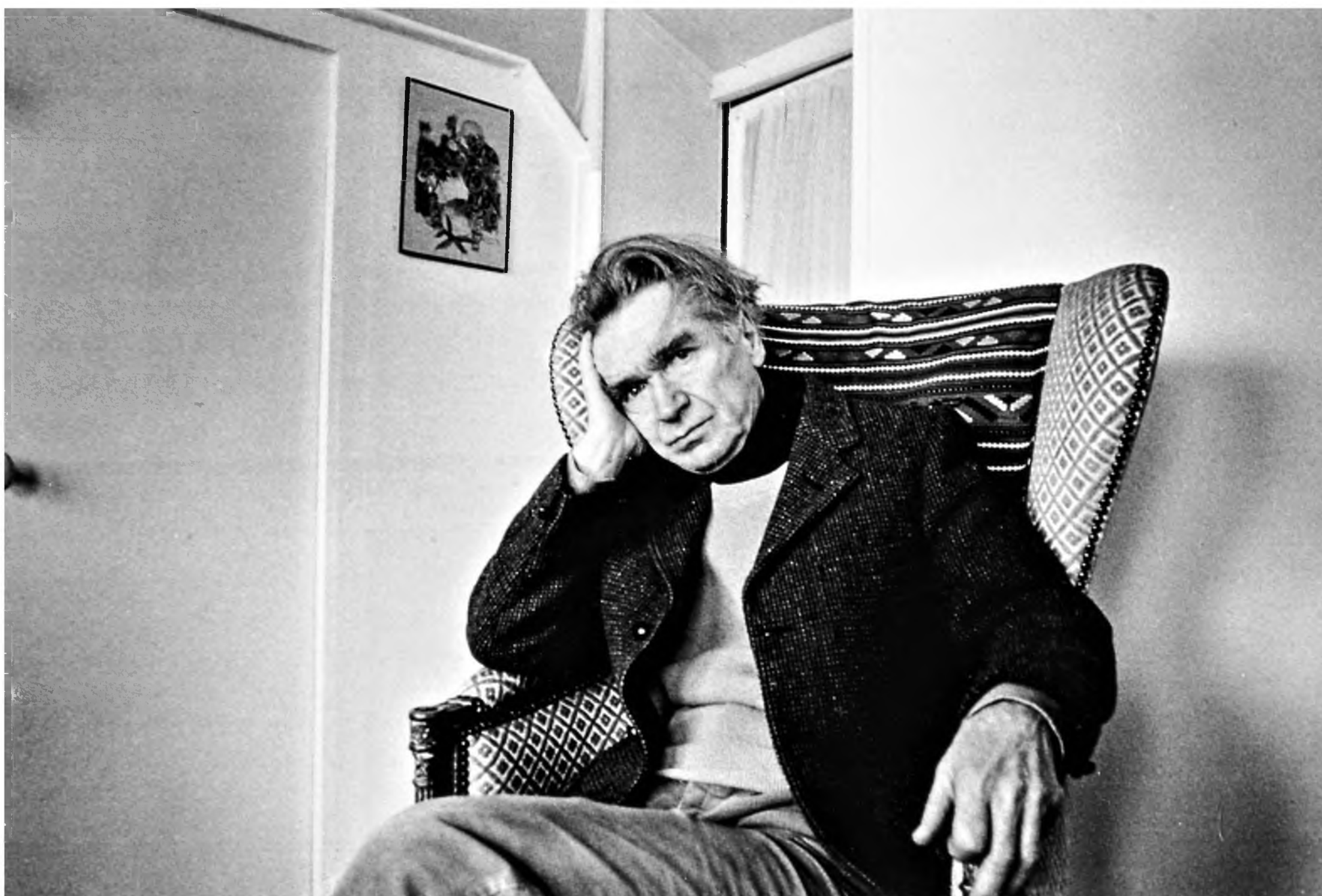
individualității tale, să te saimilezi complet în existența statului, să-ți anihilezi principiul anarhic al individualității, să-ți uiți că ești persoană. Dumnezeu n-a devenit actual decât prin Hristos; așa, statul prin Hegel.”

În ciuda afirmațiilor sale admirative din tinerețe, Cioran nu și-a păstrat viziunea pozitivă față de Hegel și în a doua parte a vieții. Această schimbare este prefigurată, însă, în publicistica sa de tinerețe, în special în viziunea sa asupra rolului psihologiei și antropologiei în filosofie. Încă de la început, laudele aduse filosofiei romantice germane

ontologic. De pildă, Cioran notează în Caiete: „Fragmentul e modul meu natural de a mă exprima, de a fi. Sunt născut pentru fragment. În schimb, sistemul este robia, moartea mea spirituală. Sistemul e tiranie, sufocare, fundătură. Antipodul meu, ca formă a spiritului, este Hegel, și de fapt oricine și-a erijat gândurile într-un ansamblu doctrinar. Îi urăsc pe teologi, pe filosofi, pe ideologi.” . [...] Adeziunile discursului cioranian se schimbă, după câte vedem, odată cu trecerea anilor. O întrebare firească ar putea fi: de ce? Un posibil răspuns ni-l oferă Călinescu: „Hegel îi servește

Mai târziu, Cioran oferă și o justificare mai amplă pentru viziunea sa asupra idealismului german: „ceea ce mi se pare cel mai izbitor în filosofia germană este lipsa de modestie. Geist poate totul. Dar acest Geist nu e nimic altceva decât omul. E o atitudine orgolioasă, și ce orgoliu! E de înțeles că-i seduce pe adolescenți sau pe profesori, fiindcă nici unii, nici ceilalți, nu s-au lovit de adevăratele probleme ale existenței. Marile sisteme germane sunt alături de realitate. Nu se poate recurge la ele în momentele grave, în momentele marilor încercări.

anume în spirit ori în cunoașterea absolută. În încheiere, putem trage câteva concluzii asupra afinităților lui Cioran față de Hegel: mai întâi, că atitudinea sa din tinerețe a fost întradevăr dominată mai degrabă de o cultură exegetică a operei lui Hegel, nu una directă. Nae Ionescu, după cum spunea și Călinescu, l-a influențat, iar atmosfera culturală din epoca interbelică nu era una anti-hegeliană, așa că și Cioran, probabil, s-a încadrat în viziunile vremurilor sale. Apoi, deși i-a fost favorabil Hegel la început, Cioran încerca să vadă în el un precursor al

au ceva nefiresc în ele, mai ales cele adresate marilor sisteme filosofice, când sunt puse în oglindă cu ideile sale despre științele psihologiei și antropologiei, ce-și căutau atunci, în anii '30 ai veacului trecut, autonomia și ireductibilitatea. Dintre textele lui Cioran menționate aici, recenzia lui la Psihologia... lui Jaspers este grăitoare pentru viziunile sale de mai târziu. În lucrările lui postbelice, Cioran se va depărta din ce în ce mai mult de filosofia sistematică și idealistă, germană sau greacă, și se va apropia mai mult de viziunile franțuzești, psihologice ale filosofiei. Dar nu de cele ale lui Sartre ori Levinas, ci mai degrabă de Jung, Foucault și chiar Derrida. Atașamentul său față de Nietzsche, în fine, va rămâne intact, însă îi va da și lui tot un înțeles psihologic, nu

autorului ca punct de plecare, însă limbajul lui Nae Ionescu e prezent pretutindeni. Emil Cioran nu iese din agnosticismul și pesimismul său fundamental” . După Călinescu, deci, se poate vedea orientarea viitoare a lui Cioran în lucrările sale de tinerețe în ciuda apartenenței declarate față de filosofia lui Hegel. Odată cu trecerea timpului, Cioran își va adânci „agnosticismul” și va renunța la „limbajul lui Nae Ionescu”, sfârșind prin a abandona și admirația sa față de filosofia hegeliană, pe care o va privi ca pe o îndeletnicire a unui profesor de filosofie, cea mai detestată meserie de către Cioran. Tot în Caiete, Cioran notează: „Corespondența lui Hegel. Ce deziluzie! Hotărât lucru, ruptura mea cu filosofia se adâncește. Și, în fond, ce idee – să citești scrisorile unui profesor!” .

Două excepții: Schopenhauer și Nietzsche – fiindcă sunt mai degrabă moraliști decât filosofi” . Am îndrăzni să-l întrebăm pe Cioran de ce Lumea ca voință și reprezentare „se lovește de marile probleme ale existenței”, iar Fenomenologia spiritului nu, dar nu putem să nu observăm, înafara tonului discuției, atitudinea psihologistă a lui Cioran. În fond, ce caută el? Adevăruri filosofice? Nu – el caută lamentații, urlete, disperare, adică sentimente, intuiții vitale. Orice depășește teoretic problema disperării și a suferinței devine pentru Cioran „orgoliu” și „profesorat”. Dar Hegel nu depășește problema suferinței, de pildă, căci la el este prezentă pretutindeni. Sau, dacă o depășește, o face într-un sens în care ea se împlinește în ceva, și

curentelor psihologice germane și franceze de mai târziu, nu un „creator de sistem filosofic”, motiv pentru care l-a și abandonat. Și nu doar că nu a mai fost adeptul filosofiei hegeliene, ci chiar a crescut în el o aversiune față de ea, și în fond de orice orientare filosofică ce integrează „sistemul”. În fine, dominat de trăirile sale, Cioran a sfârșit prin a se despărți întrutotul de filosofia în sens clasic, și a subscris mai degrabă moralismului și psihologiei afective. Cazul lui Hegel ilustrează cu excelență această schimbare, iar o cercetare asupra perspectivelor filosofice ale lui Cioran ar putea porni, poate, de la o asemenea analiză.

Vlad Bilevsky

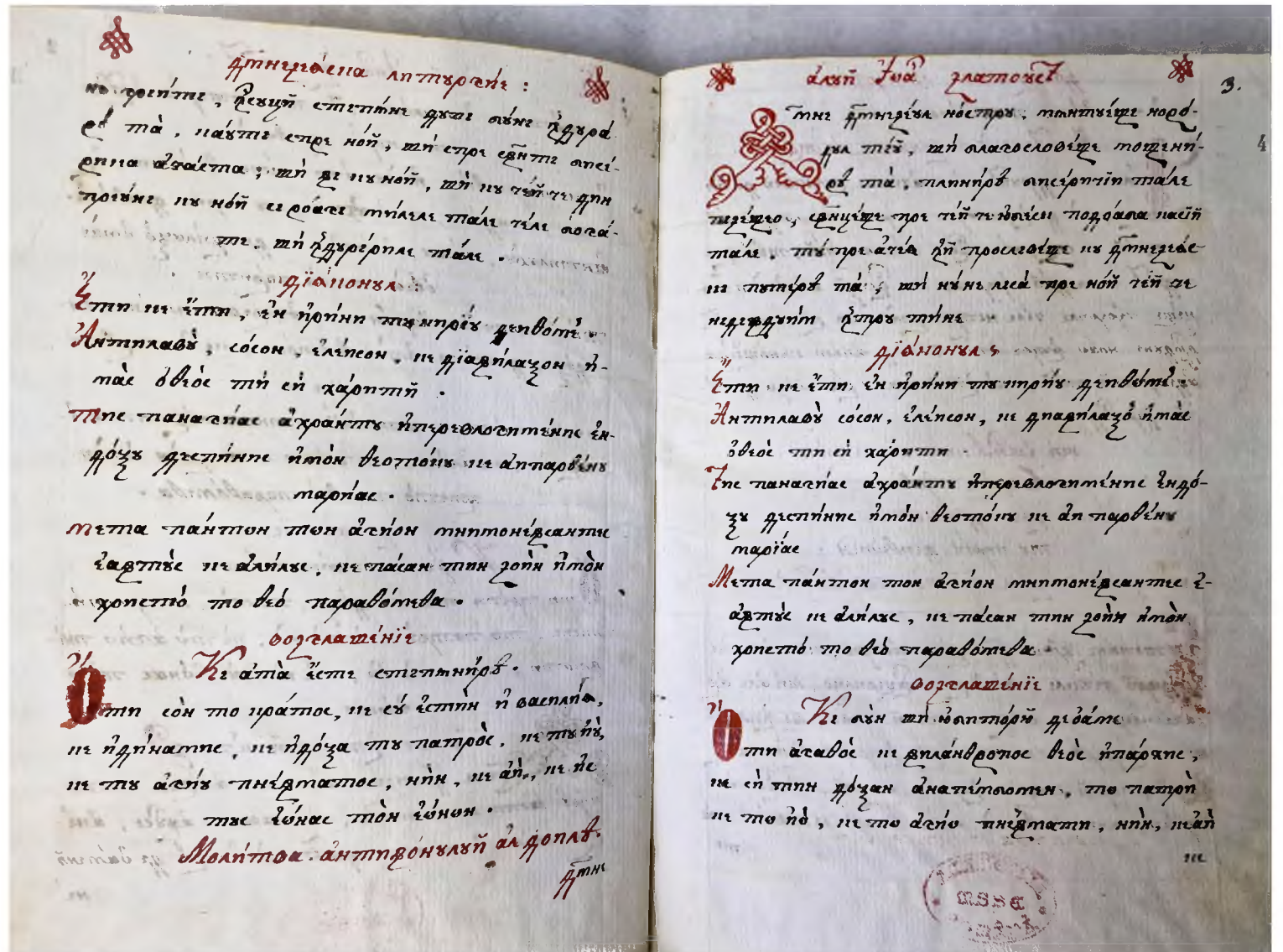
DIN MANUSCRISELE ȘI TIPĂRITURILE

Importanța cercetării bibliotecilor boierești și mănăstirești din Țara Românească a fost evidențiată, de-a lungul timpului, prin editarea unor lucrări științifice, între care menționăm pe cele ale lui Corneliu Dima-Drăgan, Mihai Caratașu, Marta Anineanu, Mario Ruffini și Arhim. Policarp Chițulescu, care au avut în vedere bibliotecile stolnicului Constantin Cantacuzino, ale domnului Constantin Brâncoveanu, ale Mitropoliei din București sau ale mănăstirilor Hurezi și Radu-Vodă. În rândurile de față dorim să prezentăm, pe scurt, o tipologie a lucrărilor aflate în acea comunitate monahală, iar ca studiu de caz, să evidențiem un manuscris bilingv, româno-grec de la Biblioteca Academiei Române din București, care, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aparține mănăstirii Cernica, comunitate monahală despre care știm că datează de la începutul secolului al XVII-lea, când la Cernica vornicul construia biserica cu hramul Sf. Nicolae, reînscută spiritual în vremea stăreției Sf. Gheorghe și a Sf. Calinic, care au pus accent atât pe rugăciune, cât și latura cultural-intelectuală, de traducere și copiere a unor importante lucrări de factură isihastă, spre folosul viețuitorilor din obște. Piesele de la Cernica au venit la Biblioteca Academiei treptat, însă cea mai mare parte a lor în 1902. Astfel, în mai 1902, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice dona Bibliotecii Academiei Române din București un număr de 244 manuscrise românești care aparținuseră mănăstirii Cernica și pe care anterior, înainte de a fi ridicate de la mănăstire, Nicolae Iorga, le cercetase și le descriesese, publicând o listă a lor în revista „Biserica Ortodoxă Română”. Tot de la Cernica se luaseră și alte tipărituri, iar pentru toate aceste piese, de mare valoare, atât ca și conținut, cât și ca formă, Ministerul propunea să i se dea mănăstirii câteva publicații moderne. Mănăstirea avusese însă, în 1848 și alte manuscrise, slavone și grecești, așa cum ne semnala un inventar din acel an, piese pe care Nicolae Iorga nu le mai găsisese în 1902, fapt care nu trebuie să ne mire, având în vedere condițiile grele prin care trecuseră mănăstirile în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales după secularizare.

Ca tipologie, menționăm pe scurt că, în afara cărților de cult (în general tipărituri), regăsim multe miscelane (în special la manuscrise), cu vieți de sfinți, fragmente de pateric (egiptean, kievean), sfaturi pentru viața monahală, cuvinte de folos duhovnicesc de factură isihastă ale sfinților din vechime, dar și ale unor părinți care au trăit în spațiul românesc din secolele XVIII-XIX, de pildă Sfinții Vasile de la Poiana Mărului, Paisie Velicikovski sau Gheorghe de la Cernica, ale căror îndrumări și așezăminte au fost copiate în lucrări cernicane în vremea Sf. Calinic, ceea ce arată evlavie pe care călugării o purtau

Mănăstirea Cernica

Ms rom 5789 - text în areacă și română

acestora, înainte de canonizarea lor oficială. Regăsim de asemenea și tipărituri dogmatice, apologetice, de factură isihastă sau juridică: *Mystirio sau Sacrament*, Târgoviște, 1651, sub cota CRV 59; *Cuvinte puține oarecare din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie cel Mare și Grigorie Cuvântătorului de Dumnezeu*, București, 1827 CRV 1293; *Cuvintele și învățăturile preacuviosului părintelui nostru Efreim Sirul*, M-reă Neamț, 1818 CRV 991; *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652 CRV 61; *Leguirea lui Caragea*, București, 1818 CRV

983). Dintre cărțile de cult, amintim un *Penticostar*, tipărit la București, în 1743, cu blagoslovenia lui Neofit Cretanul, mitropolitul Ungrovlahiei, unde la f. 2 v. observăm, una sub alta, semnăturile autografe a doi dintre stareții mănăstirii: Sf. Calinic (în această funcție în perioada 1818-1850) și Diomid (1854-1864) și însemnarea: Din cărțile Sf. Monastirii Cernichii. Calinic, arhimandrit opștii Cernichii [...] Diomid arhimandritul, starețul Cernichii (CRV 232).

Unele manuscrise copiau tipărituri românești, probabil din nevoia de a avea mai multe exemplare pentru a fi folosite în cult sau în rugăciunile

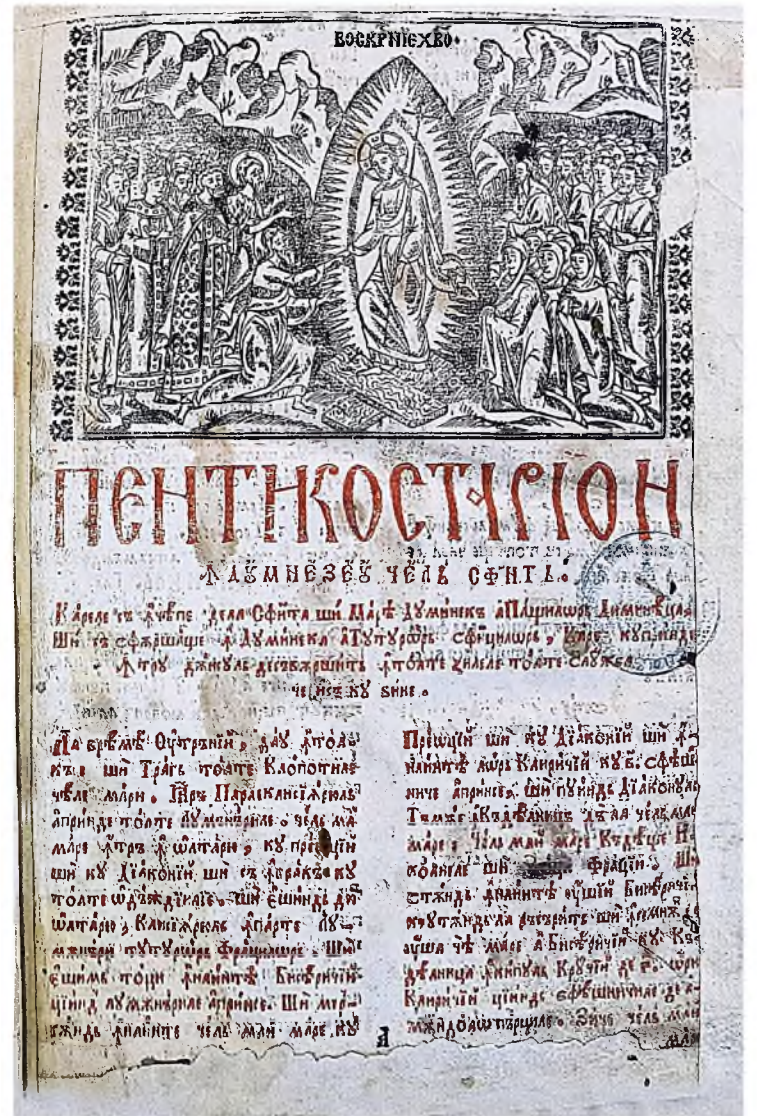
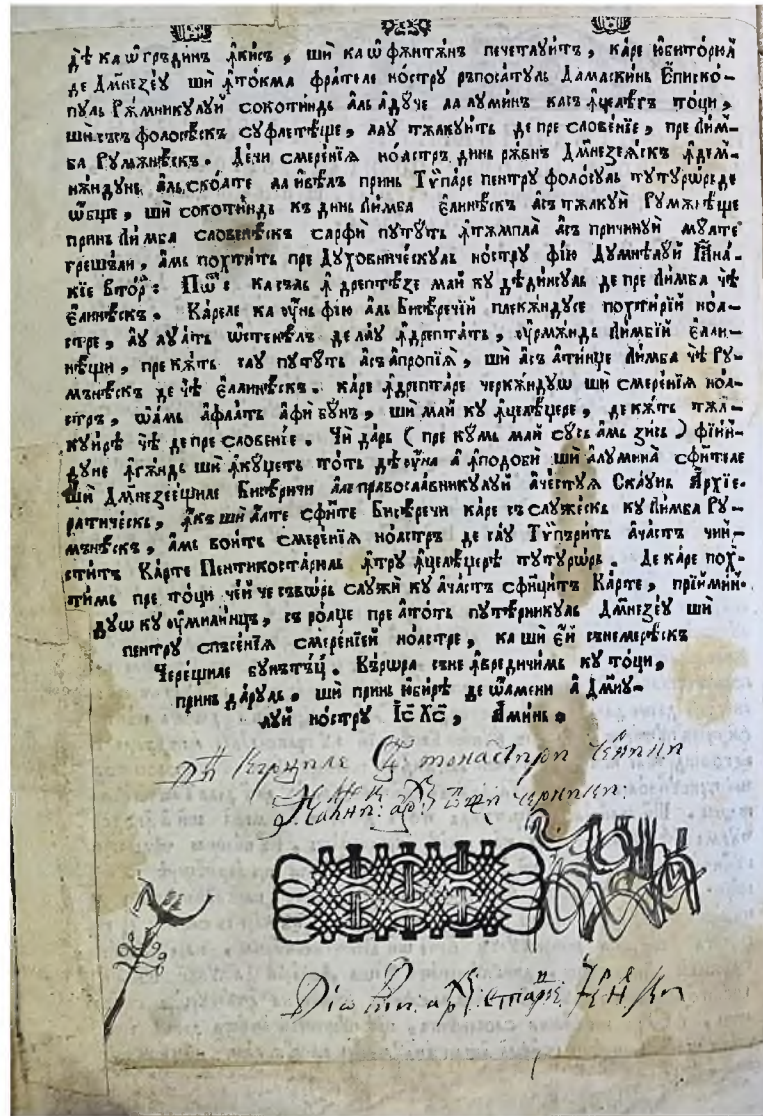
particulare. Exemplificăm cu un miscelaneu teologic (Ms. rom. 2015), care a aparținut lui Chiriac Râmnicianu ieroschimonahul, unde regăsim între ff. 1-21 v: *Slujba Sfântului, Preacuviosului părintelui nostru Dimitrie cel Nou de la Basarabov, care s-au alcătuit de preasfinția sa părintele Mireon, Filaret [...]* Și s-au tipărit în Sfânta Mitropolie 1779. S-au prescris aici în ostrovul Cernica, întru smerita adunare din lăcașul sfântului, marelui mucenic Gheorghe, 1799. Și s-au dat aceștii sfinte biserici. Tipăritura la care se face referire este cunoscută sub cota CRV 424,

MĂNĂSTIRII CERNICA

iar la f. 22 r. al acestui manuscris întâlnim și pecetea mănăstirii Cernica din vremea Sf. Calinic. În 1799, când s-a copiat lucrarea, la Cernica era stareț Sf. Gheorghe, cel care a revigorat mănăstirea, iar în 1819 când s-a stampilat, stareț era Sf. Calinic. Alte manuscrise sunt deosebite prin însemnările pe care le au, altele prin miniaturi sau prin textele conținute, care evidențiază legătura Cernicai cu alte centre monahale ca puternică viețuire isihastă.

Însă, în articolul de față dorim să semnalăm în mod deosebit o piesă păstrată în fondul de manuscrise românești al Bibliotecii Academiei și anume un *Liturghier* (Ms. rom. 5789) conținând slujba Sf. Ioan Gură de Aur, scris la Cernica, în 1834, de Casian monahul, un cunoscut copist al mănăstirii din acea vreme, de la care s-au păstrat mai multe lucrări, îngrijit copiate și al cărui nume îl descoperim, pe acest *Liturghier*, pe foaia de titlu, după descifrarea criptogramei, care utilizează două tipuri de coduri. Specificitatea acestui manuscris constă în faptul că este bilingv, româno-grec, dar că utilizează, atât pentru limba română, cât și pentru cea grecească, caracterele chirilice.

Această particularitate ne indică folosirea limbii grecești la slujbele mănăstirii Cernica chiar și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în vremea stăreției Sf. Calinic, iar textele grecești scrise cu slove considerăm că aveau un scop practic, anume de a ajuta pe părinții care nu știau bine grecește, să poată săvârși și ei Sfânta Liturghie. Manuscrisul este deosebit și ca formă, fiind frumos scris, cu cernelă neagră și roșie, cu frontispicii, inițiale orname, policrome, acestea amintind, ca model, de manuscrisele grecești realizate în Țara Românească la mijlocul secolului al XVII-lea. Foaia de titlu este decorată cu un chenar împodobit cu elemente florale și păsări, sprijinite pe coloane, pentru a sugera o poartă, în partea superioară, centrală aflându-se Sf. Cruce, inițialele Mântuitorului Iisus Hristos (IC. HR.) și două din instrumentele Patimilor, lancea și buretele, detalii care apar mai ales pe gravurile tipăriturilor, într-o formă mai amplă, dar mult mai rar pe manuscrise. Pe verso-ul foii de titlu, în peniță, este redat în plină pagină, încadrat de un chenar, Sf. Ioan Gură de Aur, a cărui Sf. Liturghie se copiasse în acel manuscris. Sfântul este reprezentat în picioare, cu veșminte arhieresti (stihar, epitrahil, sacos cu cruce, omofor, bederniță), fără mitră, dar cu aureolă în jurul capului. El ține un sul în mâna stângă (îndreptat în sus, cu o însemnare) și binecuvântează cu dreapta. Chipul este redat conform erminiilor bizantine, după cum ne indica Dionisie din Furna: ochii mari, mare la frunte și golaș, cu multe zbârcituri și cu urechile mari și fălcile trase înauntru, de mult post și grijă necurmată ce avea, cu puțină barbă. O însemnare ne precizează că este vorba despre Sf. Ioan

Carte Românească Veche 232

Zlatoust (s-a preferat, pentru icoană, varianta slavonă a numelui, nu cea grecească Hrisostom sau cea română Gură de Aur, aceasta din urmă fiind folosită pe foaia de titlu, în text). În concluzie, manuscrisele din biblioteca mănăstirii Cernica, aflate în prezent la Biblioteca Academiei, conțin, în cea mai mare, parte învățături monahale ale părinților din vechime referitoare la curățirea de patimi și rugăciune, deci sunt texte de factură isihastă, așa cum aflăm și la

Neamț, în vremea Sf. Paisie Velickovski. Ca formă, în general le găsim acum ca miscelane (deși pentru unele care au foi de proveniență, mărime și scris diferit nu știm exact momentul legării, posibil între 1848-1902), redând fragmente din cuvintele unor sfinți, mai rar fiind copiat tot corpusul. Și în cazul tipăriturilor, predomină cele de cult și de învățătură, nu cele de istorie, literatură sau medicină, spre deosebire de Hurezi, de exemplu, unde se aflau și opere de istorie

antică sau bizantină, de literatură sau juridice, editate în secolele XVI-XVII la Basel, Paris. Accentul era pus la Cernica, în vremea renașterii ei (1781-1850, în timpul stăreției Sfinților Gheorghe și Calinic) pe activitatea culturală, dar cu scopul practic de a pune la îndemâna viețuitorilor lucrări de folos sufletesc, pentru a fi cunoscute și împlinite. Carte Românească Veche 232.

Dr. Oana-Mădălina Popescu

CARMEN SYLVA O REGINĂ CARE FUMA

Regina Elisabeta a României (29 decembrie 1843-18 februarie 1916) s-a născut în micul principat german de Wied la 29 decembrie 1843, în castelul Monrepos, reședință a familiei, căruia i-a păstrat o caldă amintire toată viața. După căsătoria cu principele domnitor al României Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în 1869, Elisabeta a venit în România și a rămas aici până la sfârșitul vieții. Cunoscută sub pseudonimul literar de Carmen Sylva, Elisabeta l-a completat pe augustul său soț prin susținuta activitate literară și prin opera culturală și de asistență socială pe care a patronat-o. Dincolo de fondurile de arhive, biblioteci, muzee și colecții particulare, uneori hazardul îi oferă istoricului semne pline de optimism. Într-un fel, reeditând aventura relatată de G. Călinescu în prefața romanului *Scrinul negru*, într-un vechi târg berlinez s-a descoperit o reclamă care promova țigările *Carmen Sylva*.

Notorietatea reginei în Europa și în lume începe să fie astăzi timid redescoperită și analizată. Dacă la începutul secolului XX, ziaristul și scriitorul Radu D. Rosetti întâlnea în nordul Norvegiei un învățător local care citise o parte a operei literare a reginei iar doi-trei ani mai târziu, de data aceasta la Punta Arenas, în sudica Patagonie, o feministă

americană îi vorbea cu simpatie unei colege din România despre rolul reginei în emanciparea femeii din țara aflată la gurile Dunării, după 1916 personalitatea reginei a trecut într-o nemeritată uitare.

Sub pseudonimul său literar de Carmen Sylva, începând mai ales cu anul 1880, Regina Elisabeta va publica la Leipzig primele volume de versuri, dintr-o lungă serie care va însuma peste 50 de ediții, atât în țară cât și în străinătate.

Carmen Sylva poate fi considerată „animatoarea artei românești”, datorită propagandei culturale pe care o face; George Enescu a fost descoperit și trimis la studii în străinătate de către regină.

Nu putem ști, în mod cert, cine a produs țigările care purtau numele reginei din România, dar un articol din ziarul neo-zeelandez „The Star”, (19 ianuarie 1907), aduce o serie de informații în această direcție.

Intitulat *Woman's world* (probabil numele unei rubrici), articolul menționează, în câteva paragrafe, activitățile unor femei importante ale lumii la momentul respectiv (regina Spaniei – pasionată de călărie, regina Alexandra – o muziciană desăvârșită, regina Italiei – devotată soțului și copiilor, Helen Gould, una dintre cele mai bogate femei din lume – dedicată acțiunilor filantropice etc.).

Despre regina României s-au scris următoarele: „Carmen Sylva, Regina României, este tot timpul interesantă, chiar și dacă vorbim despre lucruri mici. Ea a primit zilele trecute o scrisoare de la un producător bucureștean de țigări, în care acesta o anunța că și-a denumit cele mai bune țigări «Carmen Sylva» și că a umplut o cutie pe care să o expună la expoziția industrială care are loc acum la București. A doua zi, Regina a mers la expoziție și a dorit să vadă țigările. Omul, care o aștepta, i le-a arătat. Regina l-a rugat atunci să fumeze o țigară, ca ea să-i poată simți aroma. Și, la rugămintea domnului, Regina și-a umplut poșeta cu țigările «Carmen Sylva». «I le voi duce Regelui», a spus ea doamnei de onoare. «Îl vor liniști câtă vreme îi voi citi poeziile mele» (sursă: National Library of New Zealand).

Elisabeta se număra printre fețele încoronate ale Europei care fumau, într-o perioadă în care obiceiul nu era asociat sexului frumos, dimpotrivă chiar.

Precursori ale tabloidelor, câteva dintre ziarele vremii titrează: „Împărăteasa Austriei obișnuiește să îndepărteze gândurile negre cu ajutorul țigărilor, regenta Spaniei găsește în țigări o alinare a problemelor ei, în vreme ce «Carmen Sylva», talentata regină a României, își scrie poeziile sub inspirația lor” (scrie „Evening

Post”, la 25 februarie 1899). „Regina României («Carmen Sylva») fumează în mod continuu. E o femeie cu tensiune nervoasă crescută și a declarat în mod public că țigările au asupra ei un efect calmant, mai mult decât soluțiile oferite de medici” („The Star”, 7 februarie 1908).

Dacă notorietate reginei a determinat un producător de tutun bucureștean să creeze țigările care îi purtau numele, tortul „Carmen Sylva” se pare că a fost creat la dorința regelui Carol I.

Gabriela Dumitrescu

TEZAU Foaie a
Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
ISSN 2784 – 062X ISSN-L 2784 – 062X